

THÉODORE CHASSÉRIAU, STUDIJA¹ ZA „UNE JEUNE FILLE COSAQUE TROUVE MAZEPPA²
ÉVANOUÏ SUR LE CHEVAL SAUVAGE”³ – CRTEŽ IZ HRVATSKE PRIVATNE ZBIRKE

IM 52, 2021.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

SLAVEN PEROVIĆ □ Zbirka umjetnina Ante i Wiltrud Topić Mimara, Zagreb

U hrvatskoj se privatnoj zbirki čuva crtež *Studija za Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanouï sur le cheval sauvage*, (sl.1.) nastao u tehnici razvodnjene smeđe tinte perom na umjereno neravnome papiru boje bijelokosti. Veličine je 192 x 254 mm. Nije potpisan, niti ima nadnevak. U zbirku je ušao kao *Mythologie, Nu, Homme, Paysage, XIX. siècle*.⁴ Mnijenja sam da je Théodore Chassériau umjetnik koji ga je izradio, što ću ovim radom pokušati dokazati.

Théodore Chassériau rođen je u El Limónu, gradiću provincije Santa Bárbara de Samaná u Dominikanskoj Republici⁵, 20. rujna 1819., a umro je u Parizu 8. listopada 1856. Krajem 1830. ili početkom 1831. primljen je, kao dvanaestogodišnjak, u Ingresovu⁶ (1780. – 1867.) radionicu. Počeo je izlagati na *Salonu* 1836., kada su kritičari hvalili portrete njegove obitelji. Godine 1840. izložio je ulje na platnu *Jésus au Jardin des oliviers*⁷. Otputovao je u Italiju u ljeto 1840.⁸ Talijansko slikarstvo poznao je preko djela koja je proučavao u muzejima i iz Ingresove poduke, ali ga je iskustvo „iz prve ruke” preobrazilo. Učvrstilo ga je u nezavisnosti o učitelju i osnažilo zrelost njegova osobnoga umjetničkog viđenja.⁹ Te je iste godine, ili godinu dana poslije, počeo raditi na *Studiji za Ariane abandonnée*¹⁰ iz Baltimore Museum of Arts.¹¹ Iz Italije se vratio u Pariz 1841. i na *Salonu* izložio *Le R. P. Dominique Lacordaire*¹² i *Andromède attachée au rocher par les Néréides*¹³. Platno *Descente de croix*¹⁴ prihvaćeno je 1842., iste godine kada je oslikao kapelu svete Marije Egipćanke u crkvi Saint-Merri u Parizu. Sljedeće mu je godine primljen dvostruki portret *Deux Sœurs*¹⁵, a 1844.

dobio je narudžbu za oslikavanje počasnoga stubišta u Cour des comptes, koje je završio 1848. godine. *Cléopâtre se donnant la mort*¹⁶ bila je odbijena 1845., ali je primljeno platno *Le portrait de Ali ben Hamet*¹⁷, čije su boje izazvale žučnu raspravu. Od svibnja do srpnja 1846. boravio je u Alžiru, gdje je počeo upotrebljavati boje na način koji je zbunio i njemu sklone prijatelje i kritičare poput Baudelairea¹⁸, Thoréa¹⁹ ili Gautiera²⁰. Godine 1847. odbijeno mu je veliko platno *Samedi. Fête du Sabbat chez les Juifs de Constantine*²¹, koje je bilo prihvaćeno na *Salonu* sljedeće godine. Ulje na drvu *Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanouï sur le cheval sauvage* primljeno je na *Salon* 1853. Chassériau je slikao portrete, povijesne prizore, slike orijentalna nadahnuća i dobivao narudžbe za ukrašavanje crkava i svećanih prostorija, kako u državnim, tako i u gradskim ustanovama. Suvremenici su mu se divili. *Crtao je poput Ingesa, a nametnuo se Delacroixovoj barbarskoj galeriji*, izjavio je Théophile Gautier, koji je njegovu suvremenost smatrao spojem tajnovite melankolije i primitivnoga divljaštva kojima su se nadahnjivali romantični slikari druge generacije poput Gustavea Doréa (1832. – 1883.),

sl.1. Théodore Chassériau: Studija za "Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanouï sur le cheval sauvage", 1851., hrvatska privatna zbirka, Zagreb
Foto Slaven Perović

sl.2. Théodore Chassériau: Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanouï sur le cheval sauvage, 1851., Louvre, Pariz
Foto Musées de Strasbourg, M. Bertola

1 U tekstu ću ponekad rabiti skraćeni naslov *Studija*.

2 Mazeppa je francuski način pisanja imena Mazepea.

3 *Mlada Kozakinja pronalazi Mazeppu onesviještena na divljemu konju* (Lord Byron, *Mazeppa*).

4 *Mitologija, akt, čovjek, krajolik, 19. stoljeće*.

5 Do 1809. francuska kolonija.

6 Jean-Auguste-Dominique Ingres.

7 *Isus na Maslinskoj gori*.

8 Iste je godine Théodore Chassériau nacrtao *Portrait de Madame Henriet* (olovka, 347 x 270 mm, inv. br. N. I. 481, Musée Bonnat, Bayonne), čiji je portret nacrtao i Ingres dvije godine poslije, 1842.: *Portrait de madame Henriet de Goutel* (inv. br. NI939, AI246, olovka na papiru, 320 x 240 mm), Musée Bonnat-Helleu, Bayonne.

Arlette Sérullaz za taj je Chassériauov majstorski portret napisala da je u napasti smatrati ga boljim od učiteljeva. Lako se složiti s kolegicom. – *Dessins français du XIXe siècle du Musée Bonnat à Bayonne*, RMN, Pariz, 1979., str. 30-32.

9 *The Essence of Line, French Drawings from Ingres to Degas*, Baltimore Museum of Art; Walters Art Museum, Baltimore, 2004., str. 156-159.

10 *Napuštena Arijadna*.

11 Baltimore Museum of Arts; inv. br. 1964.101, 258 x 211 mm, lavirana crna tinta kistom preko grafitu, istaci bijelim gvašem, oko 1840. – 1841.

12 *Časni otac Dominique Lacordaire*.

sl.3. Théodore Chassériau: Alice Ozy (Julie Justine Pilloy), 1848., Detroit Institute of Arts, Detroit

Izvor: Međumrežje

sl.4. Théodore Chassériau: Femme se dirigeant vers la droite, se retournant, et profil de femme, 1848., Louvre, Pariz

Izvor: Međumrežje

sl.5. Théodore Chassériau: Alice Ozy, 1849., Musée Carnavalet, Pariz

Izvor: Međumrežje

13 *Andromeda koju su Nereide vezale za brijed.*

14 *Silazak s križa.*

15 *Dvije sestre.*

16 *Kleopatra se ubija.*

17 *Portret Ali ben Hameta.*

18 Charles-Pierre Baudelaire (1821. – 1867.), francuski pjesnik, esejist i likovni kritičar.

19 Étienne-Joseph-Théophile Thore (1807. – 1869.), francuski novinar i likovni kritičar.

20 Jules-Pierre-Théophile Gautier (1811. – 1872.), pjesnik, romanopisac i likovni kritičar.

21 Izgubljeno djelo.

22 Jean Lacambre u *Les années romantiques, La peinture française de 1815 à 1850*, RMN, Pariz, 1995., str. 343-347.

23 <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Mazepa-Iwan-Jan;3938915.html>

Gustave Moreau (1826. – 1898.) ili Puvisa de Chavannesa (1824. – 1898.).²²

Mazepa, lik prikazan na *Studiji* iz hrvatske zbirke, o kojoj se u ovome radu govori, a koji je nadahnuo mnoge umjetnike, bio je povijesna osoba. Rodio se 20. ožujka 1639. kao Ivan Stepanovič Mazepa u Mazepyntsimu, u obitelji kozačkih plemića. Umro je s 2. na 3. listopada 1709. u Benderu.²³ Sredinom 1650. postao je plemčedom na dvoru Jana Kazimira V. Od 1687. do 1708. godine bio je hetmanom. Nakon provale švedskoga kralja Karla XII. priklonio mu se i s njim bio poražen od snaga Petra I. u bitci kod Poltave 1709. Tijekom njegova hetmanskog mandata ukrajinski je barok dosegnuo vrhunce u književnosti, slikarstvu i arhitekturi. Legenda o Mazepi potječe od Jana Chryzostoma Paseka, koji je najvjerojatnije izmislio priču o preljubu u kojemu je Mazepa uhvaćen s mladom poljskom groficom²⁴ čiji ga je suprug zavezao za divljeg konja kojega je potom potjerao stepom. Priča se širila usmenom predajom sve dok Pasekova sjećanja nisu bila djelomično objavljena 1821., a tek u cijelosti 1836. godine. Legenda se proširila usmenim putem i postala sastavni dio priče o Mazepinu životu kada je Voltaire 1731. godine objavio *Histoire de Charles XI*.²⁵

Mazepin lik nadahnuo je mnoge književnike, skladatelje i slikare. Spjev *Mazepa* Lorda Byrona nastao je 1819. Zatim slijedi Puškinova *Poltava* (1828.), Hugoov *Mazepa* (uvršten u *Les Orientales*) (1829.) te drama *Mazepa* Juliusza Slowackoga iz 1848. godine. Simfonijska poema Franza Listza *Mazepa* nastala je 1857., a opera Pjotra Iljiča Čajkovskoga *Mazepa* skladana je 1884. godine.

Théodore Géricault (1791. – 1824.) naslikao je dvije inačice *Mazeppe*, prvu vodenim bojama oko 1821. (zbirka Petera Nathana), a drugu u ulju 1822. ili 1823. godine (privatna zbirka, Pariz). Prema prvoj je slici, u suradnji s Eugenom Lamijem (1800. – 1890.), godine 1823. izradio litografiju. Eugène Delacroix (1798. – 1863.) naslikao je *Mazepu* 1824. u tehnici gvaša i vodenih boja (Ateneumin Taidemuseum, Helsinki), a iste ga je godine naslikao uljem na platnu (Mohamed Mahmoud Khalil Museum, Kairo).²⁶ Za obje se slike Delacroix nadahnuo XIV. i XV. pjevanjem Byronova spjeva.²⁷ Horace Vernet (1789. – 1863.) naslikao je 1826. ulje na platnu *Mazepa aux chevaux*²⁸, no ono je uništeno u požaru Assemblée Nationale u Parizu 1961. Manji se prikaz – *Mazepa et les loups*²⁹ – iz iste godine čuva u Musée Calvet u Avignonu. Louis Boulanger (1806. – 1867.) naslikao je 1827. *Supplice de Mazepa*³⁰, a čuva se u Musée des Beaux-Arts u Rouenu. Théodore Chassériau (1819. – 1856.) naslikao je 1851. *Une jeune fille cosaque trouve Mazepa évanoui sur le cheval sauvage mort de fatigue* (56 x 37 cm), a čuva se u Musée des Beaux-Arts u Strasbourg. Gotovo jednaku sliku, ali manju (28 x 23 cm), iste je godine naslikao u tehnici vodenih boja, a ona se čuvala u Kunsthalle u Baselu. Boulanger i Achille Devéria (1800. – 1857.) otisnuli su 1855. po tri litografije na kojima su prikazane zgrade s Mazepina putovanja.³¹ U prvoj je polovici 19. stoljeća Prudent Louis Leray (1820. – 1879.) naslikao malo ulje *La mort du cheval de Mazepa*³², koje se čuva u Dijonu, u Musée national Magnin.³³

Od prvoga Gericaultova prikaza Mazepa 1822. do nastanka Chassériauova malog ulja iz 1851. prošlo je gotovo 30 godina. Chassériau se rodio iste godine kada

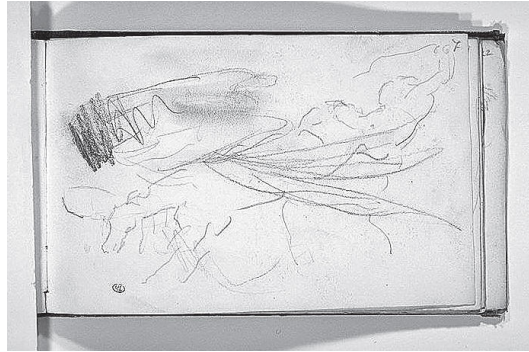

je Lord Byron napisao *Mazeppu*, a imao je tri godine kada je Gericault naslikao prvu sliku s prikazom patnje mladoga Kozaka. Kada je imao četiri godine, u optjecaju su već bile litografije s prikazima Mazepina mučeništva. Chassériau je odrastao u Mazepinu vremenu i zato nije čudno da se 1850. vratio Byronu kao izvoru koji je tako snažno djelovao na prvu generaciju slikara romantizma.³⁴ Time je još jače naglasio raskid s Ingresom prepuštajući se posve zanosu romantizma.

Chassériauovo ulje na dasci *Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanoui sur le cheval sauvage*³⁵ (sl.2.) potpisano je dolje desno: CHASSÉRIAU 1851, a veličine je 46 x 37 cm. Slika je nadahnuta XX. pjevanjem Byronova spjeva.³⁶ Bila je izložena na *Salonu* 1853. Théophile Gautier bio je jedan od malobrojnih koji su je 1853. spomenuli: *charmant petit tableau*³⁷. Henri de la Madeleine smatra da joj nedostaje dubokih osjećaja svojstvenih Delacroixu. Stéphane Guégan misli kako onodobna kritika nije uspjela shvatiti *tajanstvenost dalekih rasa i bolni bljesak njihove nepoznate ljepote na ovome remek-djelo kasnoga Chassériaua*.³⁸ Christina Pelenski mišljenja je kako je slika *charming and intimate*.³⁹

Slika nije velika (46 x 37 cm), a još su manji bili Gericaultovi prikazi Mazepe: ulje 29 x 21 cm i akvarel 180 x 210 mm. Delacroixovo je ulje na platnu iz Kaira veličine 27 x 35 cm, a Mazepe iz Helsinkija u tehnici gvaša i akvarela ima dimenzije 225 x 310 mm. Chassériau je kao izravan nasljednik stila nastavio tradiciju. Za razliku od navedenih, Vernetovo je ulje bilo veliko, 195 x 279 cm, a njegova manja inačica u Avignonu veličine je 110 x 138 cm. Golemo je pak Boulangerovo ulje na platnu iz Rouena: 525 x 392 cm.

Slika *Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanoui sur le cheval sauvage* prikazuje mladu Kozakinju – *a slender girl*⁴⁰ – koja je pronašla Mazepeu onesviještenog i svezanog za mrtvog konja. Odjevena je u sjevernoafričku odjeću, lako moguće alžirskih Židovki, koja se i nije uvelike razlikovala od one koju su nosile Berberke i Arapkinje. Bénédite ju uspoređuje s odjećom Židovki na slici *Samedi. Fête du Sabbat chez les Juifs de Constantine*.⁴¹ Orijentalisti su često za modele uzimali magrepske Židovke jer muslimanke nisu smjele pokazivati lice u muškome društvu. Na slici *Danseuses marocaines. La danse aux mouchoirs*⁴² iz Louvrea, nastaloj 1849.,

djevojke nose halje slične onoj mlade Kozakinje. Takvu odjeću nose i alžirske Židovke na slici *Deux juives de Constantine bercant un enfant*⁴³ iz Metropolitana, nastaloj 1851. godine. Chassériau je 1846. boravio u Alžiru, odakle je mogao donijeti odjeću. Orijentalizam je bio jedan od vodećih smjerova 19. stoljeća u (ne samo) francuskom slikarstvu, a Mazepeu su umjetnici doživljavali orijentalnom temom⁴⁴, čime se može objasniti zašto je djevojka tako odjevena. Mladu Kozakinju Gautier nalazi *prekrasnom, tajanstvenom pripadnicom nepoznate rase*. Guégan ju smatra pripadnicom daleke rase nepoznate ljepote. Mnijenja sam da je model za tu djevojku vrlo vjerojatno bila Alice Ozy⁴⁵, slavna kurtizana i glumica. Upoznao ju je 1848. Bila mu je ljubavnicom dvije godine.⁴⁶ Pojedine slike na kojima je prikazana jesu *La toilette d'Esther* iz Louvrea (1841.), *Baigneuse endormie près d'une source*⁴⁷ iz 1850., koja se čuva u Musée Calvet u Avignonu, i *Tepidarium* iz Musée d'Orsay, djelo nastalo 1853., za koje su mi poznate tri studije u olovci. Jedna je u Statens Museum for Kunst u Kopenhagenu, a dvije su u Louvreu.⁴⁸ Pripremni crtež za avignonsku sliku *Femme nue couchée, les bras au-dessus de la tête*⁴⁹ čuva se u Louvreu. Na crtežu iz 1848. nacrtao ju je glave okrenute udesno – *Alice Ozy (Julie Justine Pillo)*⁵⁰ (sl.3.) iz Detroit Institute of Arts. Drugi ju je put smeđom tintom perom i laviranjem kistom nacrtao iste godine, lica sučelice, u pokretu, odjevenu u odjeću poput one koju nosi mlada Kozakinja – *Femme se dirigeant vers la droite, se retournant, et profil de femme*⁵¹ (sl.4). Crtež se čuva u Louvreu, a na njemu je osim cijeloga glumičina lika nacrtao i njezin lijevi profil. Na trećemu crtežu, koji se zove *Alice Ozy*, iz *Musée Carnavalet* u Parizu, nastalome 1849.⁵², nacrtao ju je sučelice (sl. 5.), odjevenu u džela-bu, uspomenu s puta u Alžir.⁵³ Mislim da je sličnost očita i lako vidljiva iako je lice Kozakinje donekle idealizirano i možda prikazano malo mlađim.

U Louvreu se čuvaju dva crteža iz Chassériauovih crtan-ki koji se mogu povezati s uljem na dasci *Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanoui sur le cheval sauvage*. Jedan od njih upućuje na to kako je Chassériau u jednom trenutku razmišljao o mnogo dramatičnijoj slici. To je crtež olovkom *Groupe de femmes se lamentant devant des figures étendues à terre*⁵⁴ (sl.6.), na kojemu se vidi žena koja kleči ruku podignutih u očajanju iznad likova na tlu, dok iza nje stoje dvije žene, od kojih se

sl.6. Théodore Chassériau: *Groupe de femmes se lamentant devant des figures étendues à terre*, Louvre, Pariz
Izvor: Međumrežje

sl.7. Théodore Chassériau: *Croquis du supplice de Mazeppa*, Louvre, Pariz
Izvor: Međumrežje

24 Imenom Tereza. Na mreži se može naći podatak kako mladu Kozakinju koja je otkrila onesviještenog Mazepeu netočno nazivaju upravo tim imenom.

25 Christina Pelenski, str. 508. i 509.

26 Iste je godine nastao i crtež *Cheval traversant une rivière avec un homme nu lié sur son dos (Konj na čijim je leđima zavezan čovjek prelazi rijeku)*, inv. br. RF 9218, 198 x 316 mm, olovka na papiru. Arlette Sérullaz ga nedvojbeno povezuje s *Mazeppom* iz Byronove poeme. – Arlette Sérullaz, *Delacroix*, Louvre, Cabinet des dessins, 5 Continents Éditions, Milano, 2004., str. 22. i 78.

Još se dva Delacroixova crteža iz Louvrea mogu lako povezati s *Mazeppom*: *Deux études d'homme nu, l'un attaché à un cheval, l'autre tombant de cheval (Dvije studije naga čovjeka, jednoga pričvršćena za konja, drugoga koji pada s konja)*, RF 10503, *Recto*, 207 x 310 mm, olovka i smeđa tinta perom na papiru i *Personnages liant un homme sur la croupe d'un cheval (Likovi vezuju čovjeka za konjske sapsi)*, inv. br. RF 10505, *Recto*, olovka i smeđa tinta perom na papiru, 203 x 310 mm.

27 https://archive.org/stream/mazeppapoemo2byro/mazeppapoemo2byro_djvu.txt

28 *Mazepe među konjima*.

29 *Mazepe i vukovi*.

30 *Mazepe na mukama*.

31 Ponovni otisak napravljen je 1855. godine. – Christina Pelenski, *Delacroix's Mazeppa oil painting rediscovered*, Harvard Ukrainian Studies, Okeanos, Volume VII, 1983, Ukrainian Research Institute, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 1983., 507-516.

32 *Smrt Mazeppina konja*.

33 Inv. br. 1938 F 85, 17,5 x 27 cm.

34 Chassériaua je već nadahnuo i Shakespeare. U kolovozu 1844. otisnuo je 15 bakropisa za mapu *Othello*, za koje je nacrtao i niz pripremnih crteža. – Louis-Antoine Prat, Claude Bouret, *Théodore Chassériau, Œuvres sur papier*, Centre Léon, Santiago de los Caballeros, du 8 juin au 8 juillet 2004; Musée d'Art Moderne, Sint-Domingue, du 13 juillet au 20 août 2004, Santiago de los Caballeros, Centro Léon, 2004., str. 128-173.

sl.8. Théodore Chassériau: *Étude pour Ariane abandonnée*, 1841., Baltimore Museum of Art, Baltimore

Izvor: Međumrežje

sl.9. Théodore Chassériau: *Attelage de bœufs*, 1840. ili 1841., National Gallery of Art, Washington

Izvor: Međumrežje

prva, kao da se ruši u nesvijest, leđima naslanja na drugu. Drugi je crtež olovkom *Croquis du supplice de Mazeppa*⁵⁵ (sl.7.), na kojemu je prikazan konj u trku za kojega je Mazeppa zavezan pa djeluje kao da tijelo vijori za konjem.

U katalogu *Théodore Chassériau, Œuvres sur papier* Louis-Antoine Prat navodi kako su vodene boje bile slikarova najdraža tehnika. Volio se koristiti munjevito brzim potezima, rijetko viđenom iskrenošću i slobodom.⁵⁶ Naveo bih nekoliko crteža nastalih kistom i razvodnjenim pigmentima, kojih nema u navedenom katalogu: *Studija za Ariane abandonnée* (sl.8.) iz Baltimore Museum of Art iz 1840. ili 1841. godine.⁵⁷ Također nema crteža nastaloga vodenim bojama preko smeđe tinte kistom u okolici Rima 1840. ili 1841. *Attelage de bœufs*⁵⁸ (sl.9.). Iz istoga je razdoblja *Le Martyre de sainte Philomène* iz Petit Palaisa⁵⁹, još jedan primjer *iskrenoga i slobodnog* korištenja kistom.

Ne mogu ne povezati sputanog Mazeppu sa *Studije* s Andromedom prikazanom na ulju iz 1841., naziva *Andromède attachée au rocher par les Néréides*, djelom koje se čuva u Louvreu. Okovana Andromeda, okružena Nereidama, desne potkoljenice podvučene pod lijevu nogu, svjesna i užasnuta, proživljava agoniju dok Mazeppa, svezan i onesviješten, nakon agonije tek dolazi k sebi. Chassériau oživljava prikaz onesviještenog Mazepe dinamičnošću poteza, osobito prikazivanjem neobičnoga, ali mogućega položaja nogu. Ugođaj je na prikazu Andromede u potpunosti poganski, dok Mazeppa podsjeća na kršćanske mučenike, posebice na svetoga Sebastijana.

Mazepino desno stopalo i prsti, nacrtani kratkim i brzim potezima tankog kista, podsjećaju na detalj jednog njegova djela, crteža nastaloga približno kada i Andromeda – *Étude pour Ariane abandonnée* (sl.8.). Arijadna maše

desnom rukom čiji su prsti nastali sličnim treperavim potezima kista. Stablo i Arijadnino tijelo prate dijagonalu crteža, tako da je trokut lijeve, donje polovice tamniji od desne. Jednako se tako i Mazeppa, zavezan za tijelo konja, nalazi u donjoj lijevoj, tamnijoj polovici crteža.

Marc Sandoz hvali Chassériauovo majstorstvo u upotrebi vodenih boja pišući o crtežu *Attelage de bœufs* (sl.9) (na kojemu volovi podsjećaju na one Fragonardove⁶⁰) iz National Gallery of Art u Washingtonu⁶¹. Oblaci nisu olovno teški kao na *Studiji*, ali su prikazani na sličan način, a krila ptica grabljivica nisu sasvim ispunjena bojom, kao što je slučaj kako na hrvatskome crtežu, tako i na ulju iz Strasbourga. Lako je na *Studiji* uočiti kako je Chassériauova tehnika tijekom deset godina postala dojmljivijom, snažnijom i slobodnijom.

Uzevši sve navedeno u obzir, mislim da mogu zaključiti kako *Studija za „Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanoui sur le cheval sauvage”* uistinu prethodi ulju na drvu koje se čuva u Musée des Beaux-Arts u Strasbourgu. Christina Pelenski navodi kako je slika nadahnuta XX. pjevanjem Byronova *Mazeppa*.⁶² Mislim da je ipak riječ o XIX. pjevanju, u kojemu je Mazeppa, osvjestivši se, ugledao djevojku. Na samom početku XVIII. pjevanja spomenuto je zalazeće sunce, koje na strazburškoj slici vidimo iznad šatora, iza djevojčinih leđa. Dramatična svjetlost koja osvjetljava nagoga Mazeppu, konja i djevojku dolazi sa suprotne strane, pa nagašena Ukrajinkina sjena ne pada kako bi se očekivalo. *Studija* je pak nadahnuta krajem XVIII. i početkom XIX. pjevanja: djevojka se još nije pojavila, Mazeppa tek dolazi k svijesti.⁶³

Studija je spontana, puna drame, suprotnosti gologa tijela⁶⁴ i prirodnih elemenata. Mazeppa je središte prikaza, kao uostalom i u Delacroixa i Gericaulta. Tek se u daljini vidi lik koji se trčeći približava, desno dolje. Postoji mogućnost da je u prvoj zamisli tako trebala biti prikazana mlada Kozakinja. Slikajući ulje, djevojku je prikazao tako blizu konju da ga njezini skutci dodiruju, mladu, *dražesnu* i zamišljenu, ispružene desne ruke, dok je lijevu kazališnim pokretom prinijela licu. U pozadini je naslikao likove od kojih jedan trči poput onoga na *Studiji*. Iza njih su šatori kakvi se i dandanas koriste po Magrebu, ispred

35 Musée du Louvre, Département des Peintures, inv. br. RF 3899, na dugoročnoj posudbi izloženo u Musée des Beaux-Arts u Strasbourg.

36 Christina Pelenski, 1983., str. 512. – Mislim da je riječ o XIX. pjevanju, što ću uskoro objasniti.

37 Dražesna mala slika.

38 Stéphane Guégan u *Chassériau, Un autre romantisme*, Galeries nationales du Grand Palais, 26 fév. – 27 mai 2002; Musée des Beaux-Arts des Strasbourg, 19 juin – 21 sept. 2002; The Metropolitan Museum of Art, New York, 21 oct. 2002 – 5 janv. 2003, RMN / Musées de Strasbourg, 2002., str. 337.

39 Dražesna i intimna. – Christina Pelenski, str. 512.

40 Vitku djevojku. – Lord Byron, *Mazeppa*, XIX. pjevanje, https://archive.org/stream/mazepapoemo2byro/mazepapoemo2byro_djvu.txt

41 *Subota. Proslava Šabata kod židova iz Constantinea*. – Léonce Bénédite, *Théodore Chassériau, sa vie et son œuvre*, éditions Braun, Pariz, 1931., str. 433 i 434.

42 *Marokanske plesačice. Ples rubaca*, inv. br. RF 3879, ulje na drvu, 32 x 40 cm.

43 *Dvije Židovke iz Constantinea ljuljaju bebu*, ulje na platnu, pristupni br. 1996.285, 56,8 x 47 cm.

44 Christina Pelenski, str. 512.

kojih gori vatra. Prizor je dobio nov smisao upravo zbog prikazivanja prelijepe djevojke, nagovještavajući *happy end*, a prikazivanje ljudi i šatora naglasilo je orijentalan ugođaj. Ipak, Henri Zerner taj prikaz smatra sasvim proporcionalnim veličini teme.

Potresno čista i lišena suvišnoga, *Studija* iz hrvatske zbirke svojom snagom, čini mi se, ne zaostaje za slikom. Možda bi se i na nju, usudio bih se reći, moglo primijeniti ono što je Stéphane Guégan napisao o ulju – da je riječ o malome crtačkom *remek-djelu kasnoga Chassériaia*.⁶⁵

Kako je slika *Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanoui sur le cheval sauvage* datirana 1851. godinom, mislim da neću puno pogriješiti ako nastanak *Studije* za „*Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanoui sur le cheval sauvage*” smjestim upravo u tu godinu.

Zagreb, svibanj 2021.

Prijevodi s francuskog jezika su autorovi.

Lektura: Alisa Kichl

Primljeno: 8. srpnja 2021.

45 Alice Ozy (1820.–1893.), pravim imenom Julie Justine Pilloy, francuska glumica, tragetkinja i kurtizana, muza mnogih umjetnika. U svom je salonu, gdje se uz *champagne* uživao i hašiš, okupljala umnike i društvene odličnike, a među njima i pojedine članove *club des Haschichins*. Chassériaia je upoznala kada je imala 28 godina. – Marcel Vicaire, *A propos de deux dessins inédits de Théodore Chassériaia*, Bulletin de la Société de l'Histoire de l'Art Français, 1961., str. 177. i 179.

46 Louis-Antoine Prat, Claude Bouret, 2004., str. 90.

47 *Uspavana kupačica pokraj izvora*, inv. br. 124, 137 x 210 mm. – Louis-Antoine Prat, Claude Bouret, str. 90. i 91.

48 Jan Würtz Frandsen, *French drawings and watercolours 19th – 20th centuries*, Statens Museum for Kunst, Kopenhagen, 2002., str. 66–68.

49 *Naga žena koja leži s rukama ispod glave*, inv. br. RF 25827, 208 x 265 mm, olovka na papiru.

50 27 x 17 cm, pristupni br. 65.142, <https://www.dia.org/art/collection/object/alice-ozy-36844>

51 *Žena se kreće udesno, osvrće se, i profil žene*, inv. br. RF 24447, recto, 303 x 192 mm.

52 321 x 240 mm, <https://www.artrenewal.org/artworks/portrait-of-alice-ozy/theodore-chasseriau/40453>

53 Marcel Vicaire, 1961., str. 174. i 175.

54 *Skupina žena jadikuje nad likovima na tlu*, inv. br. RF 25311, recto, olovka 205 x 312 m.

55 *Kroki Mazeppina mučeništva*, inv. br. RF 26078, 14, 126 x 200 mm.

56 Louis-Antoine Prat – Louis-Antoine Prat, Claude Bouret, 2004., str. 41.

57 Inv. br. BMA 1964.101, crna tinta perom, istaci bijelim gvašem preko grafita na papiru žučkastobijele boje, srednje debljine, umjerenе teksture (takvom opisu papira odgovara i papir na kojemu je nastala *Studija* za „*Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanoui sur le cheval sauvage*”), 258 x 221 mm. Prethodio mu je crtež *Femme nue, agenouillée contre un arbre* (*Naga žena kleči uz stablo*), inv. br. RF 26047, recto, vodene boje i gvaš preko smeđe tinte perom, 484 x 298 mm.

58 Volovska zaprega, pristupni br. 2002.29.1, 250 x 306 mm.

U isto je vrijeme nastao crtež iz Louvrea *Deux boeufs attelés vus de face* (*Dva upregnuta vola gledana sučelice*), inv. br. RF 26085, 23, olovka i crna tinta perom na papiru, 138 x 200 mm.

59 Inv. br. PPD464, 730 x 848 mm, grafitna olovka, razvodnjena crna tinta, smeđa tinta, gvaš, olovke u boji na papiru, <https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/le-martyre-de-sainte-philomene#infos-principales>

60 Jean-Honoré Fragonard (1732. – 1806.).

61 Marc Sandoz, *Théodore Chassériaia (1819–1856) Catalogue raisonné des peintures et estampes*, Arts et Métiers Graphiques, Pariz, 1974., str. 28. i 36.

62 Christina Pelenski, str. 512.

63 https://archive.org/stream/mazepapoemo2byro/mazepapoemo2byro_djvu.txt

64 Chassériaie nije prikazao spolne organe, kao što ih ni Gericault nije prikazivao na mnogim muškim aktovima.

65 Kada sam upitao Bruna Cheniqua za mišljenje o svojem pripisivanju ovoga crteža Théodoreu Chassériaia, odgovorio mi je: *Je trouve ce dessin magnifique, de très grande qualité. Après je vous avoue que c'est un peu atypique pour Chassériaie mais pourquoi pas...? (Smatram ovaj veličanstveni crtež prvovazrednim. Ipak priznajem da je malo atipičan za Chassériaia, ali zašto ne...?).* – Elektronička pošta od 15. travnja 2021.

Bruno Chenique jedan je od autora kataloga *Chassériaia, Un autre romantisme*, Galeries nationales du Grand Palais, 26 fév. – 27 mai 2002; Musée des Beaux-Arts des Strasbourg, 19 juin – 21 sept. 2002; The Metropolitan Museum of Art, New York, 21 oct. 2002 – 5 janv. 2003, RMN / Musées de Strasbourg, 2002., str. 163–186.

THÉODORE CHASSÉRIAU, STUDY FOR *UNE JEUNE FILLE COSAQUE TROUVE MAZEPPA ÉVANOUÏ SUR LE CHEVAL SAUVAGE* – DRAWING FROM A CROATIAN PRIVATE COLLECTION

The author published an unsigned and undated drawing of a Study for the *Une jeune fille cosaque trouve Mazeppa évanoui sur le cheval sauvage*. He thinks it a work of Théodore Chassériaia (1819 - 1856). He gives a short review of the life of Mazeppa and lists the artists and their works inspired by this hero of the second half of the 18th century. The artists of the period of Romanticism in particularly depicted the Mazeppa story. The author refers to Byron's poem *Mazeppa*, which was written in 1819 and which inspired Chassériaia both for the oil on panel (exhibited in the Musée des Beaux-Arts in Strasbourg) and also for this drawing. Led by the date on the Strasbourg picture, the author concludes that the drawing was done in 1851.

The author also thinks that the young Cossack girl presented in the oil painting is in fact Alice Ozy (1820-1893), real name Julie Justine Pilloy, actress and tragedienne, as well as courtesan, with whom Chassériaia had a relationship for two years.